

శ్రీ రస్తు-

సురతానికోడండవతికవివరప్రణీతంచైన.

శృంగార రసమంజరిఅంధ్రము

ఇది-

కో-రాజపురోహితం-వేంకటసుబ్బశాస్త్రిలవారిచేతను-

వావిళ్ల - రామస్వామిశాస్త్రిలవారిచేతను.

సవరించబడి-

అదిసరస్వతీనిలయముద్రాక్షరశాలయందు

వేదంసుబ్బయ్యగారిచేత.

ముద్రింపబడియె-

చన్నపట్టణము.

౧౮౭౫ సం ||

శ్రీ ర మ్మ,

శృంగారరసమంజరి - ప్రథమగుఱము-

కా || శ్రీరంగేశభుజాంతరానితమణీసింహాసనాభ్యుత్తయై |
స్త్రోల్లాసకటాక్షచైఖరిజయశ్రీచింతితాభీష్టమల్ | సారప్రాధి
నోసంగిమన్ద్యహమున౯ సాసందయైయున్నమా | శ్రీరంగేశ్వరరం
గనాయికమమంజేపట్టునెల్లప్పుడు౯ || ౧

క || శ్రీరంగనాయికానవ | నీరజసమపాదయుగమునే
బూజింతు౯ | శ్రీరంజిలురసమంజరి | సూరిస్తుతపారిజాతసుమమం
జరి౯ || ౨

వ || అభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధిగానాయుషర్షంబూనినశృం
గారరసమంజరియనులక్షణగ్రంథంబునందు శృంగారరసధారణగు
టందోలుతనాయి కలనుదహరించెదనందునాయికలు స్వీయయుబ
రకీయయు సామాన్యయుననఁచి విధలగుదురందుస్వీయయనునదిప
రిణతయైపతియందుమాత్రముప్రీతిగలపత్రవ్రత-పరిణతయైపరవ్రు
మనికోరునదిపరకీయ - ద్రవ్యాపేక్షచేసర్వజనసాధారణయగునది
సామాన్యయనంబరగునీతివిధనాయికలయందుపతిఘశ్రావయుశీల
సంగక్షణమునాజ౯వంబు తుమయునీనాల్గు గుణంబులు స్వభావము
గాగలయదిస్వీయయగునల|| స్వీయ || ౩

చ || అలరునపాంగసీమలనెయ్యిగరాగతకాకుకీయల్ |
మొలకమెలుంగులేనగవుమోవినిగ్గులుగుల్కునందమై | వెలయు
మృదూప్రీతిప్రాణవిభువీనులకేసెనరైనవిందగుం | గులజకుఁజిత్తమగ్ను
మగుఁగోపమొకానొకపేళఁదోచిన౯ || ౪

వ || అట్టిస్వీయము గ్ధయుమధ్యయు ప్రోథయననంద్రివిధయగు
నందంకురిత యావనముగ్ధయల్లిది యజ్ఞాతయావనజ్ఞాతయావన
యుననద్వివిధయగు-సఖీవచనంబునలజ్ఞాభయపరా ధీనయగునదిన
వోధయలన వోధకృమంబుననుపలానింపంబడవిస్రబ్ధనవోధయగు
నట్టినవోధనిగ్గుచేఱునొహరత్వంబునుకోపంబుదోచునెడమృదు
త్రియునవభూషణంబులయందిచ్చయుంగలదియైయుండునల || ౫

ముగ్ధ || చ || వలపులతేనియాసతిని వామవిలోచన మేనిచాయ
లఁ | పేలయగయావనంబుశుభపేళనువాస్తువిధిన్విధించెగా | పలు
కును ధానముద్రమునుబాగుమోమునుధాంతుమాధురిం | గలికమె
లుంగుఁజూపునవఖంజనచాతురిమించినిల్వగఁ || ౬

అజ్ఞాతయావన || కా || లీలన్బాలతటాకమున్వెడలిహేళింగేలకణా
స్ఫుర | ల్లోలాపాంగములంటికేళిలనదల్లోలోశృలంబంచువై | వాల
భ్రాంతినియారుజిమ్మనఖరవ్యాపారలీలన్వడి | నొసైన్మాననపల్కు
తోనవిదితశోభిభరాయాసయై || ౭ || జ్ఞాతయావన ||

౮ || సరసిజనయనానీకుచ | మరయస్వయంవ్యక్తశంభునందముమొం
ద | స్థరసేభన్యనినఖమున | కరమరుదగుంజంద్రజాటుగరిమవహిం
చుఁ || ౯ || నవోధ || చ || కరములబట్టినంగునుమకల్పిత

తల్పమునందుఁజేర్చిసుం | దరముగఁగొగించిననుదత్తరమంబునువై
లుచేరగా | నిరపుగొనంగఁబాదరసమెవ్వఁడునిల్వఁజేతవానికిం | ద
రమగుగానవోధయెడదాల్పగజిందులుద్రొక్కుకుండగఁ || ౧౦ ||

విస్రబ్ధనవోధ || చ || కరములనూరుపుల్చెనచికమ్మకనీవియుబ
ట్టియన్యమా | కరమునగుబ్బలంబాదువగాంతనిమీలితతోచనాంత
యై | వరునిసమీపభాగమునవైఖరిగాగనవోధడించుచు || నిరుపమ
లీలమీరశయనీయమునంబవళించుపేగము || ౧౧ ||

|| నవోధ || చ || నవోధాహంబునుసమానముగాగలదిమధ్యయల్లి

దియపలాలనాతిశయంబుననతివిస్రబ్ధనబోధమై మరెప్రియండునే
రంబుజేసినయెడఁదైర్యంబుగలయప్పడు వక్రక్రియఁదైర్యంబు లేని
యెడపరుషంబునుంగలిగియుండునల || ౧౦

మధ్య || ఉ || నిద్దురబోయినన్నగని నెమ్మొగముంగనగూడ
దక్కటా! నిద్దురబోవకున్నబతి నెమ్మికరగ్రహణంబానభ్యుగా! ని
ద్దురబోవరాదుమరినిద్దురబోవకనుండరాదని! న్నుద్దియఁచింపఁగోరు
చును ముద్దులుగుల్కుచుఁ జేరెశయ్యకు || ౧౧

వ || పతియందుమాత్రమురతికోవిదయగునదిప్రౌఢ యల్లదీచుర
తప్రియయుచురతానందమోహితయుననద్వివిధయగునందు || ౧౨

సుగతప్రియప్రగల్భ ||

చ || చను మొనలంటిమోచిసరసంబుగ నానుచుగంతగూహనం ||
గానరగనీవి జాచి నెరులొత్తుచు మోమువిఘండుజూచిన || ది
నమణితోచుభావమికఁదేటగుమోయనిప్రేమమీరగా | ననువుగ
గణాహల్లకములంగనగప్పెఁబటాంచలంబున || ౧౩

సురతానందమోహితప్రగల్భ ||

చ || ఉరమునగోరుమోవిపయినుంచినపల్నానచారుహారము ||
తైరలినపూలదండలును తేటపడఁగలివేశనంబునే | నెరిగికనంగ
నాసురతమెక్కడనా తెలివేడనెచ్చెలి | చిరముగనీవుబోధపలు
చేసినదెక్కడశిక్షతెక్కడ || ౧౪

వ || మధ్యాప్రగల్భానాయకలిరువరుంగోపంబుతోచునెడధీరయు
నధీరయుధీరా ధీరయుననం ద్రివిధలగుదురందువ్యంగ్యంబునగోప
ప్రకాశంబునేయునదిధీర- వ్యంగ్యరహితంబుగఁబరుషంబులుబలు
కునదియధీర-వ్యంగ్యావ్యంగ్యంబుగఁగోపప్రకాశంబునేయునదిధీ
రాధీరయగునందుమధ్యధీరకుకోపవచనంబువ్యంగ్యంబుమధ్యాధీర
కుపరుషవచనంబుమధ్యధీరాధీరకువచ నరుదితంబులుఁగలిగియుం

దుప్రొథధీగకురతిసంభ్రమ మెంచకుండుటయుఁ బ్రాధాధీరకుత
జకనతాడనంబులఁగోపప్రకాశంబునుఁ బ్రాధధీరాధీరకుసురతౌ
దాస్యతర్జనతాడనంబులఁగోపప్రకాశంబునుంగలిగియుండునట్టిధీ
రాదిభేదంబులు స్వీయయందుగో పనియతంబులై యుండు గానియ
న్యాసామాన్యలయందునియతంబులుకానేరవుయల॥ ౧౬

మధ్యధీర॥ చ॥ చలితమదాలిపుంజమగుసన్నతకుంజములంజ
రింపగా॥ నలసితివే మొఘమఁబహుళాంబువులూరెడుమఱవరిక
నే॥ జలరుహపత్రజాలములజల్లనితెప్పెరలంటివీవగా॥దలచెదనం
చుఁబల్కెవిఘం దామరసాయతనేత్రినేర్పున॥ ౧౭

మధ్యధీర॥ మ॥ నటనజ్ఞాగరణంబుజేసితివికోణంబయ్యెనానే
త్రము॥ ల్పటులీలన్నధువానితీపుకడునాఘావంబుఘూణితైదు॥
స్ఫుటమైక్రిఫలమజ్ఞనీకుసళినీపుంజీనికుంజంబులం॥జలులాస్త్రంబుల
నేలనన్ను మెరమెంజాలంబ్రసూనాస్త్రుడు॥ ౧౮

మధ్యధీరాధీర॥ చ॥ సరసుడవన్నిటన్నిగులఁజూణపుబ్రాయపు
వాడవున్నసొ॥ హరుడవుబ్రాణనాథుడవుహయనిగ్గదసన్నకంఠ
మై॥ నెరయగదావృపూరములునిండికలంగునపాంగమాలిక॥ల్వరు
నిమొగంబునన్నిలిపెవామవిలోచనపెచ్చనూర్చుచు॥ ౧౯

ప్రాధధీర॥ చ॥ తిరముగశయ్యజేరవయితేనిసుధారసమొల్క
బల్కపే॥పరిజనకోపదంభమునపంతుగజూడవుప్రాణనాథువై॥ చి
రముగగోపగోపసమునేయగనేటికికాదటన్ననీ॥ యెరవులుజూచి
నీచెలియలోరమొగంబిడినవ్వనేటికి॥ ౨౦

ప్రాధాధీర॥ చ॥ హరునిశిరంబునందనరుసర్థశక్తిపరిబింబితాస్త
వి॥ స్ఫురణంబరాంగనాత్రియసుచుంగిరికన్యశాంకశేఖరుం॥ గర
కరికంపవిస్ఫురణకంకణరూణరూణత్కరంబునం॥ గరమునజేసెద
జకనముఁగన్గవఁచెంపగు గెంపునింపుమక॥ ౨౧

ప్రీతిధీరాధీర ॥ చ ॥ అలరులశయ్య జేరగ నెయవలిమోమిడ
దైన్యవాక్యముల్ । పలికినచెక్కుపిక్కుటిలచారగమీరగఁగేలుకేలు
న! నైలిచినపెక్కుజేడనలమిన్నులచిన్నెలవెన్నుదన్నెడున్ । సాల
పులజాపులతుకలుజొత్తిలఁజూచెలతాంగినాధునిన్ ॥ ౨౨

వ ॥ ఈధీరాదిభేదంబులురెండువిధంబులై యందుజ్యేష్ఠాకనిష్ఠా
భేదంబుననదియెట్లునధీరా జ్యేష్ఠాకనిష్ఠ యనపరిణతయైపతివలనన
ధికస్నేహంబుగలదిజ్యేష్ఠ-స్వల్పస్నేహంబుగలదికనిష్ఠయగునల్ ॥ ౨౩

ధీరాజ్యేష్ఠాకనిష్ఠ ॥ చ ॥ ఇరుగడనెక్కశయ్యపయినిద్దరు
కాంతలునిద్రవోపుచోఁ । దరుచుముసుంగుఁజెందునెకతన్వినిజా
చియుదాత్తకంతుడై । సరసుడువేరెయొక్కతెనునద్దానంపకనా
త్తగిల్లితా । నరుముచు నిద్రలేపెఁజలితాంగుళి చాతురి నీవిఁజా
ర్చుచున్ ॥ ౨౪ ॥ అధీరాజ్యేష్ఠాకనిష్ఠ ॥ చ ॥ అలరులతోట

లోవిభుడుప్రవనిగుంభితతోర్ధ్వబాహుడై । పాలుపుగనమ్రగానా
కతెబువ్వులచేర్పగబంచినవ్వుమొ । ల్కలునునుమోముపైనిగుడఁ
గాతరమీలితలోచనాంచలో । త్కలికచమత్కృతుల్గులుకుఁగాంత
నుగొగిటఁజేచ్చెనేర్చునన్ ॥ ౨౫

ధీరాధీరాజ్యేష్ఠాకనిష్ఠ ॥ మ ॥ హరిణీలోచనలిద్దరాక్కయెడఁ
గోపాటోపితస్వాంతులై । మెరయన్నాభుడుప్రీతిసేయుకొరకైమేల్చె
సరత్నంబులి । ద్దరిహస్తంబులనుంచుచోనెకతెహస్తంబందిడెన్దు
న్నులి । త్తరినన్యంగుచమంటియింపుఁగనెహస్తాహస్తీదంభంబు
నన్ ॥ ౨౬ ॥ ఇదిత్రయోదశభేదంబగుస్వీయాలక్షణంబుష్టాదశపద్య
దశంబులుంపద్యచపకేసరంబులుంగలప్రథమకుసుమము ॥

వ ॥ శ్రీకరంబుగఁబరకీయాలక్షణంబులుదాహరించెదశబరపురు
షునియందలియనురాగంబుంబ్రకాశవరువకుందునదిపరికీయయగు
సావరకీయద్వివిధకన్యకలయపరిభోధయననపిత్రాద్యధీనకాపునక

న్యాచేష్టలుగూఢంబులుపరోధాచేష్టలునట్లనయిండునల || ౧

పరకీయ || చ || సరిదుపకంఠకుంజమిదిసారసబాణునిసేవకంద
హూ | యిరపునతెప్పెరల్లిగులనింపులతాపులగుంపునంబుద | స్థిరరచ
నాధురీణమిదిచిన్ములపేళయనయ్యెనెచ్చెలి | పరునకధీనమైమన
మపాచెడునేమిటి నైనసేయగన్ || ౨

వ || గుప్తయవిదగ్ధయులక్షితయుగులటయననుశయానయుము
దితయుసాహసీకయుబ్రతిభాచతురయనపలాపచతురయననునవి
మొదలగునవాంతరభేదంబులుపరకీయయందంత ర్భావంబులైయుం
దునందుగుప్తయనుపరకీయవృత్తసురతగోపనయువర్తిష్యమాణసుర
తగోపనయువృత్తవర్తిష్యమాణసురతగోపనయుననద్రవిధయగునం
దు || ౩ || వృత్తసురతగోపన || ౪ || చేసినరాదఁజేఁబట్టిన |

పూసరమునఁగొట్టితమఁబోకకుకందే | యాసయుచూచితెయీ
క్షుతి | జేసిభళీయంచనేగెఁజెలియేమందున్ || ౪

వర్తిష్యమాణసురతగోపన || ౫ || ఓచెలిమావారలుభవ | నేచరు
లైనంబ్రమాణనిలయమునందుం | జేచప్పుడుతోనెలుకల | నేచెలగం
దొలినైనసెఱిశయనింతున్ || ౫

వృత్తవర్తిష్యమాణసురతగోపన || ౬ || అత్తకుగోపమయినన
ఖులారడిచెట్టినదోడికోడలున్ | హత్తుకనిందజేసిననహంకృతిగ
తులనంటిగోల్లచే | చిత్తులయెల్లకీకలుగుఁజేర్చువిడాలమదేమిసే
యునొ | యిత్తరిగద్రాదుపడకిల్లికజేరనుమీతలోదరి || ౬

వ | విదగ్ధవాగ్విదగ్ధయుక్రియావిదగ్ధయననద్వితీయగునందు || ౭

వాగ్విదగ్ధ || చ || అరుణగభస్రిబింబముమహాశపములైలయింపమ
ల్లికా | సరసతమాలకుందనవచంపకసాలరసాలగుచ్చముల్ | సర
యంగఁదాపులనుతటిసితటకుంజవిచక్రసీమలం | వరుగకఁబాంధు

దుండనుచితంబెగదానుభవమండగోరినన్ ||

౮

క్రియావిదగ్ధ || క || మెరయుచుగృహపతిదాసుని | బరువడిగాఁబదరించునుపఁబనిచినవినియా | హరితాక్షియుఁజీమదినముల | సరసకుఠార్ద్రంబుహైమజలములనణఁచున్ ||

౯

లక్షిత || ఉ || కంటిదియైనదాయెనికఁగాగలకార్యముగాకఁబోవునే | యెంటిగనిప్పుడేమియగుచున్నదియోయగుచున్నదేగదా | కంటకమేలనిష్ఫలము కాదదియానికనీకునాపయిం | గొంటుతపంబునంబాడముఁగోపమడంచమహాప్రయాసముల్ ||

౧౦

కులట || చ || జలదమునాథులంగురియజాలెనెనీళ్లనెచ్చిన్కుంబచ్చికల్ | కలయగనించెగాగిరులుకాంతులనీనెనెయెల్లవృక్షముల్ | కలములొసంగుఁగానివతిపంక్తులనీయపునిదఁయాత్తహా | కులటకుగాగనేమియొసగుర్పగనేచిఁతివఁబుజాననా ||

౧౧

వ || మొదటిసంకేతంబుతప్పినందువల్లనైననుమరియొకసంకేతాలయంబుదా జేరకమును పేపతిచేరెనేమో యనియైననుశంకించునదియనుశయాన - ఆలయనుశయాన వర్తమానస్థానవిఘటనానుశయానయుభావిస్థానాభా వశంకాను శయానయుస్వానధిష్ఠితపఠకేసస్థలనాయకగమనానుమానానుశయానయుననంద్రివిధయగునటదు || ౧౨ || వర్తమానస్థానవిఘటనానుశయాన || చ || పాలుపుగినివ్వనంతముడివోయినయంతలవంగకుంజముల్ | కలయగనాకురాలినదికన్గెనునంతనపాంగరేఖలన్ | నెలకొనెవారిధారలిదినిక్కముకుంజరయానకేమకో | తథుకులచెక్కుధాళధళధాళధళప్రభలందిముఁదుగన్ || ౧౩ || భావిస్థానాభావశంకానుశయాన || క || నిదురించునెమలితుటుములు | కదలేడుఁబారావతములుగలవనమెవిహంచివివోవలేదెమరిక్రియ | సదనంబునకేగవత్తుసాఖ్యముఁగొమ్ము || ౧౪ || స్వానధిష్ఠితసంకేతస్థలనాయకగమనానుమానానుశయాన ||

మృదుప్రియోక్తినుభవస్వడిదేర్చెచిఘండుమెచ్చగన్ ॥ ౩

వ ॥ ప్రియుండుహితాహితంబుగావించునెడఁదాహితాహితచే
ప్థలంజేయునదిమధ్యమయల ॥ ౩

మధ్యమనాయిక ॥ మ ॥ పిలువన్నేరముజేసియున్విఘడునిర్భీ
తిన్నెరుట్టువ్వినం । గలయంగోపకటాక్షబాణములధిక్కారంబుగా
వింపన । చెల్లువుండంతటనీవిజార్పనరసశ్రేణీకలాలాపయై । చె
లిదానిచ్చెనుగాత్రకల్పితకాసీమన్నహదానమున్ ॥ ౪

వ ॥ హితమునయు ప్రియునియందహితంబుందలంచికోపించున
దియథమయల ॥ ౪

అలయథమనాయిక ॥ చ ॥ నెలకొనినీదుమార్గముననీడగబడ్డచ
యంబుదాల్చియు । స్ఫలవితగంధసారఘనసారముద్రోవలజెల్కునా
ధునిం । జలకగనీపుగుంభితకుసుంభరసార్థ వభంగవద్భ్రమ । జలజ
నిభేక్షణాహతులంజాలనదల్చెదవేలెకోమలి ॥ ౫

మరియునీనాయికలుగతిసమయంబునందృప్తయునతృప్తయుఁదృప్తా
తృప్తయునసంక్రివిధలగుదురందు ॥ ౬

తృప్త ॥ చ ॥ అలసితినీకుదక్కితినిహయనిసాఖ్యనుధాల్చిదేలియా ।
సొలపునదైన్యభాషణముసొక్కునసల్లినకొగిలింతల । న్నెలకొనుపా
రవశ్యముననేననుతాననుభేదమేమియన్ । దెలియకసోలుగోమలిని
తృప్తివహింపరతిద్రవించితిన్ ॥ ౭

అతృప్త ॥ చ ॥ పలుమరురొమ్మదట్టుచునుబచ్చిగఁదిట్టుచుఁగోరు
వెట్టుచుం । జలములగేలిలోదొడలనైగలచూపులపొచ్చరింపుచుం ।
గలరవకూజితోద్ధతులగాంతునకుండమిసెచ్చగించితా । రలసియు
సుంబునారతులకానలవీడరతృప్తకామినులి ॥ ౮

తృప్తాతృప్త ॥ చ ॥ అలరుఁగ్రహక్రమంబునఁబరాక్రమమండలిలో

లకేశయై । నలిగియుపూలదండయననామౌదచ్చాల్లినికుంచికాక్షి
యై । నిలువిడుచాలుమూఢి లలితీవికఁజైకొనరోరియంచున । త్ఫల
రవదీనవాక్యయగుఁ గామిని సేఁగరగించితివ్రతిన్ ॥ ౧౦

వ ॥ ఈత్యప్రాదిభేదంబురతిసమయంబునం గానియన్యస్థమయంబున
నెన్నందగదుమరియు నీనాయికలు దివ్యల దివ్యలుదివ్యాదివ్యలనం
ద్రిప్రకారలగుదురువారిసెరుంగించెద ॥ ౧౧

క ॥ దివ్యలుయింద్రాణ్యాదుల । దివ్యలుమాళవికమాలతియమొద
లెన్నం । దివ్యాదివ్యలనందగు । భవ్యలురుక్మిణీయసీతపాంచా
ల్యాదుల్ ॥ ౧౨

అలదివ్యాదినాయకులు ॥ క ॥ దివ్యలుపురందరాదుల । దివ్యలుమా
నవులునెన్నదివ్యాదివ్యల్ । భవ్యలుపార్థాదులునని । దివ్యాదివ్యక్ర
మంబుఁ దెలియగవలయున్ ॥ ౧౩

వ ॥ మరియునీనాయికలన్యాసంభోగదుఃఖితయువక్రోక్తిగర్విత
యుమానవతియుననంద్రివిధలగుదురు ॥ ౧౪

అందులన్యాసంభోగదుఃఖిత ॥ క ॥ అలరులతోటకుబోయితో । చె
లియాయా యథమునిల్లుజేరితొయకటా । యలయదికాదననేక్రి
యఁ । గలిగెన్నీమేనఁగింతుకాభరణంబుల్ ॥ ౧౫

వ ॥ వక్రోక్తిగర్విత, ప్రేమగర్వితయనియు సౌందర్యగర్వితయని
యుంద్విప్రకారయగునందు ॥ ప్రేమగర్విత ॥ ౧౬

చ ॥ నికరముతైసరత్నరమణీయవిభూషలునీదుమేనికిన్ । సకియ
యలంకరించిదొరసానివినికఁగాకబోదువే । చకితుఁడుకాచుఁజే
షుఁగనునన్నలకేనటియించునాధుఁడే । సుకరముగాగనన్దలవిసా
హ్నులొసంగకనున్ననుండెదున్ ॥ ౧౭

సౌందర్యగర్విత ॥ చ ॥ వలపులులేటనీదునిడువాలుఁగనుల్ జలబో

పమానముల్ దలకొనుదియ్యమాటలును ధారనసామ్యములంచుమెచ్చుకా! చెలువునియందుకేమియిక జేసెదదెల్పగదమ్మ నెచ్చెలీ! నలకొనునాదుతాళిమియెనేరముగామది నెన్న గాదగుకొ॥ ౧౮

ప॥ మానంబుగలయదిమానవతి - ప్రియుండపరాధంబునర్చుటవలన సూచితంబగుచేష్ట మానమనంబడు - నలమానంబగురువనియు మధ్యంబనియులఘువనియుందిరి ధంబగునెట్లన - స్వల్పప్రయత్నంబునంబరిహారంబగుమానంబులఘువు - కొంతప్రయాసంబునంబరిహారంబగుమానంబుమధ్యమంబునత్యంత ప్రయాసంబునంబరిహారంబగుమానంబుగురువనందగు నసాధ్యంబగుమానంబురసా భానంబునాంబరగుడదన్యస్త్రీ దశకానంబునం బుట్టిన మానంబులఘువు - అన్యనామగ్రహణంబునంబుట్టిన - మానంబుమధ్యమంబు అన్యనంభోగచిహ్న వలోకనంబునంబుట్టిన మానంబుగురువునానెగడు - మరియసుంతోషంబుచేయు మాత్రంబుచేతను పరిహారంబగుమానంబులఘువు వివాదంబున నానలం బెట్టుకువలెనబరిహారంబగు మానంబుమధ్యమంబు - పాదప్రణామంబులు దివ్యాంబరాభరణంబులు నిచ్చుటవలనంబరిహారం బగుమానంబు గురువునాబగగునట్టి మానంబుగలదిమానవతి॥ ౧౯॥ అందన్యస్త్రీ దశకానజనితమానవతి॥

లఘుమాన॥ ౬॥ పెంపగయంగవొక్కయెడఁబిచ్చలమయ్యెనుమేనఘర్షముల్ । కంపనలీల నొక్కయెడఁగంటికెతంబగునన్యకామినికొ । సొంపుగనీకునాయకుఁడుసొమ్ములు బెట్టుచుఁజూచినంతరా । కింపుగ లేమరోయెచటనిల్చె నెమానమెరుంగవేమియుకొ॥ ౨౦

అన్యనామగ్రహణజనితమానవతి

మధ్యమాన॥ క॥ చెలినిన్ను దానిపేరం బిలిచిననన్ద్రమలతెలఁ బెట్టునాచేదదలగకఁబట్టింపగదే! బాలుగునీరోమరాజిభోగిం

ప్రంబు॥

౨౦

అన్యస్త్రీసంగమచిహ్నవలోకనజనితమానవతి॥

గురుమాన॥చ॥ అలవడగానవత్తిచరణాంగులిలత్తుకఫాలభాగ
సం॥ కలితముగాగవచ్చుదనకాంతునిజాచినయంతఁగాంతకుం॥గ
లుషితచంచలత్కటలకాంతదురంతదృగంతకాంతిచే॥ నలరెడుఁగ
ణమాక్షికములన్నియుఁగెంపులనంగనందగున్॥ ౨౧

ఏకశయ్యానోన్యన్యవియోగసంయోగము॥ఉ॥ వింతగుమోవికెం
పుగనికడముపుక్కిటికికమర్చిన॥ య్యంతివిడంబాసంగదనునెన్నక
మల్లివిభుండౌశయ్యపై॥ సంతమనొజవేదనలయారటమోర్వఁగతే
కనిద్దరుం॥ బంతుగఁగూడిరెప్పటలవాటుననిద్దరమబ్బుసొంపునన్॥

ప్రేమాధికము॥క॥ చెలియావనయిరుమేనులు॥ వెలయంగాభేద
మైనవిరహముగలుగుం॥ గలసియభేదంబైనం॥ గలుగవుగారతియు
నగవుఁగలభాషణములన్॥ ౨౨

వ॥ మధ్యాహ్నగల్పనాయకలిరువరుంధీరాదిభేదంబుననారుగు
రైరియాద్గురుం జ్యేష్ఠాకనిష్ఠాదిభేదంబునరెట్టింపంబన్నిద్దరైరిముగ్ధ
యంగూర్చపదమువ్వురైరి-పరకీయయంగన్యకయునుంగూర్చంబది
యైదుగురు సామాన్యయుఁజేర్చఁబదియాద్గురైరి యొక్కక్కరశ
థావిశేషంబుల స్వాధీనపతికవాసకసజ్జికవిరహాత్కంఠితవిప్రల
భుఖండితకలహంతరితప్రాప్తితపతికఅభిసారికలననెనిమి దేసివిధం
బులవారైరి- ఈయెనిమిదిభేదంబులుండొలుతజెప్పినపదెయ్యారుగురు
నాయకలకుం గలుగలేక్కకునూట యిరువదియెనిమిదిభేదంబుల
య్యె- వీరికు ప్రమమధ్యమాదిభేదప్రయంబునమున్నూటయెనుబదినా
లుగువిధంబులయ్యె- వీరికిదివ్యాదిభేదప్రయంబునుంగూర్చవేయని
న్నూట యేబదిరెండువిధంబుల య్యెనిదిగాకజాతిభేదంబులవలన

జూచినసీనాయికలభేదంబులనంతంబులగుమరియు ముగ్ధకుధీరాదిభే
దంబుస్వాధీనపతికాదిభేదంబులెన్నండగకున్నంబూర్వగ్రింభంబుల
వారుకలుగనుదాహరించుటం జేసి నేనుముగ్ధకుస్వాధీనపతికాదిభే
దంబునిరూపింపవలసీతి మరియును॥ ఇదిషోడశపద్యదశంబులనవ
వచనకేసరంబులందగుదృఢీయకుసుమము॥ ౨౨

గ ॥ ఇదిశ్రీమతోద్దండరామవరప్రసాదలబ్ధచతుర్విధ

కవితాధురీణ భరద్వాజ గోత్రపవిత్రవేంగళమంత్ర

పౌత్రరంగయామాత్యపుత్రసత్కవిజనమిత్ర

కుకవిలతాలవిత్రగుడిపాటివంశ పయః

పారావారరాకాసుధాకరసురతాణి

కొదండపతిప్రణీతంబైన శృంగార

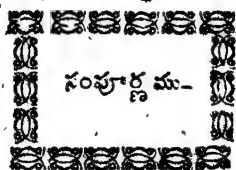
రసమంజరియందుద్విపంచాశత్ప

ద్యదశంబులుండ్రయోవింశ

తివచనకేసరంబులుంగలిగికు

సుమత్రయాత్మకంబగు

బ్రథమగుచ్ఛము-

సంపూర్ణము-

శ్రీ రస్తు,

శృంగార రసమంజరి - ద్వితీయగుచ్ఛము.

క॥ శ్రీరంగ భామవదనాం! భోరుహపీతాప్రహదృపులకితగం
డ! స్తైరాధరపల్లవయగు! శ్రీరంగేశ్వరియభీష్టసిద్ధలొసంగు॥౧॥

తే॥ గీ॥ సరణిస్వాధీనధవవాససజ్జికయును! వెలయవిరహసము
త్కంఠవిప్రలబ్ధ! యరయఖండితయునుగలహంతరితయు! సరసప్రే
షితపతికాభిసారికలన॥ ౨

వ॥ ఈక్రమంబుననష్టవిధనాయకలయందుస్వాధీనపతికయనున
ది యెల్లప్పుడుండనయింగితంబెటింగిస్వాజ్ఞకులోబడినదుచుబలింగ
లయది - ఈస్వాధీనపతికకువనవిహారాదులుమదనమహోత్సవము
లుమదాహంకారాదులుమనూరథావాపులుచేష్టలునల॥ ౩

ముగ్ధాస్వాధీనపతిక॥ చ॥ గరిమకుచంబులంగ్రసిమకౌనునఁ
గాంతిమయంగకంబులం । బిరుదులమిక్కిలింబ్రథిమస్థీతిమనవ్వల
వాక్పటుత్వము॥ వరసటనన్నహాద్రధిమవక్రిమచూపులమందయా
నము! నైరువడిలేకనున్నఁబతిమిక్కిలిచూచునిదేమిచిత్రమో॥౪॥

మధ్యాస్వాధీనపతిక॥ చ॥ కరములనీవిడిచిట్టిననుగల్గిచనుంగవనం
టనీకునే! విరివిలుజోదుకేళినివేళయొసంగకఁజిక్కువెట్టిన॥ సు
రుచిరలీలనాపయినిచూపులునిల్పిప్రియానులాపుడై! సరసుడునాదు
చెంతవిడఁజాలడిదేమనియందునేచెలి॥ ౫

ప్రేధాస్వాధీనపతిక॥ చ॥ వలపునుమోముగన్నులునువారెగ
పల్కులుహాస్యలహ్మముల్ । చెలువుగనున్ననీకుసరితేరనిమెచ్చుచున
న్వకామిని! దెలియగవాఱునోగతులదృక్పదవింగలనైననిల్పిడో!

చెలియరొయిట్టి నాధుపయి నేయకు పేయిటు భదబోధనల్ || ౬

పరకీయాస్వాధీనపతిక || చ || నిలయమునన్నిజాంగనలునీరడుహ
యతనేత్రలందియల్ | ఘలుఘలుఘలుఘలుమనఁగంకణరూణరూ
ణలైలంగగా | వలచినవారలుండియునువల్లభుచూపులదేమొనాప
యిం | దలగవువార్త్యకోమలవితదిక సభీజనసమ్ముఖంబున || ౭
సామాన్యాస్వాధీనపతిక || మ || కలరింటింటనుధాసముద్రలహరీక
ల్లోలలోతేక్షణల్ | వలపువీరవిభుండువన్నధకలావ్యాఖ్యాత్రినం
చున్ననుం | బలుమారున్నుతిసేసిరత్నములతోపైపైధనంబిచ్చుచుం |
దలగండేమివిచిత్రమోచెలితనుఁదామెచ్చరాదెంతయుక || ౮ || ఇది
కేవలస్వాధీనపతికాలక్షణంబగుప్రభమకుసుమము || వ || అప్పుడుప్రి
యుండురాగలఁడనిసురతసామగ్రీసన్నాహంబుజేసితానలంకరించి
కొని యెదురుచూచునదివాసకసజ్జికమనొరధసభీపరిహాసదూతికా
క్షుక్తభోగ్యవస్తుసంపాదనమాగఁవిలోకనాదిచేష్టలంగలదియగు
సా || ౧ || ముద్గావాసకసజ్జిక || మ || చెలియల్వారముగూర్చుచున్వీరిస
రుల్వేకూర్చుచున్నునెదా | నెలమిందీపములందునింపుచునిజాభీష్టా
నురూపక్రియల్ | వెలయింపంగనవోధనస్థితయునైప్రీడాకులా
పాంగయై | కలయంజూచివిభుండువచ్చుతెరువుంగాంచుంజల
న్నీయై ||

మధ్యావాసకసజ్జిక || చ || చెలులకునేర్పుఁజూపుగతిఁజిత్రిముతైతగ
గూచిఁహాగముల్ | సొలపులుమీరఁజిత్తరువుఁజూచినలీలలఁజూచు
మాగఁమం | కెలనసభీవిభూషణజిగీషనుదాల్చునుసూక్ష్మభూష
లిలలనచరిత్రఁగఁగైనిహళాహళినవ్వెమరుండునెమ్మదిక || ౩

ప్రౌఢావాసకసజ్జిక || ఉ || పొందుగమేనసొమ్ములిడిపూనికధూపి
తసీలవేణియై | చందనకీటికాముకురజాలముతల్పముచెంతఁజేభిక

తా|నందముమీగదేహరుచిహేమసుమావలిమేలుకట్లుగా | నిండుని
భాస్యచూచుకడునింపుగనాథుఁడువచ్చుమాగఁముక్ || ౪

పరకీయావాసకసజ్జిక||మ||లలిగానత్తనునిద్రవుచ్చివడిజల్లంజేసిదీ
పంబులం| గెలనన్నాధకపోతపోతరతిసంకేతంబుగాపల్కుచుక్| ల
లితావత్తితపాశ్వక్యైచెలికపోలాలోలతాటంకయై| చులకలాప
ధుఁడువచ్చెనేమొయనిచూచున్నయ్యహస్తంబుగక్|| ౫

సామాన్యావాసకసజ్జిక||చ|| పెరవునజంటరైకముడివీడ్చుటకుంగ
రకంకణంబులుం| హరువుగమోవియానుటకుహారముగుబ్బులఁగే ల
నంటగా| మురువగుఁగాంచికాగుణముముచ్చటలూరగవాఁకాంత
తా| సరసపటీర సారఘన సారములందునుగోర్కమీరగక్|| ౬|| ఇది
కేవలవాసకసజ్జికాలక్షణంబగుద్వితీయకుసుమము|| ౪|| సంకేతస్థలం
బునకింకంటిరాడాయెన నిచింతించునదివిరహోత్కంఠితలరతి
సంతాపవిజృంభణ దేహకార్యకంపరోదనంబులంబెలులతోదన
దుఃఖమునుంజెప్పకొనుటంగలదియల|| ౧

మృగ్ధావిరహోత్కంఠిత||శా||ఎంచన్నాపతిరాడదేమొమరియే
యేణాక్షితోఁగూడెనూ | యంచుంజింతిబునెచ్చెలిన్నుడువదెంతై
నంగడున్సిగ్గున| స్తించున్వెచ్చనియూర్పులంజకితదృష్టిరేజయైచూ
డదుం| గించిత్వక్వమధూకపాండురుచిబెక్కిల్లన్వహించున్వడిక్|| ౨

మృగ్ధావిరహోత్కంఠిత || చ|| పిలువకఁబోదునెచ్చెలియిపిల్విన
మార్గతమిస్రభీతిచే | నిలిచెనొకాకయొక్కనవనీరజగంధిఁచిక్కె
సోయనిం | గళవళమందిబాష్పములుగ్రమ్మగనుండులతాంగికణా
సం| చలితసువణాకైతకరజంబులుకన్నులరాల్చెపంబునక్|| ౩

ప్రౌఢావిరహోత్కంఠిత||ఉ||తల్లివినీవెరాత్రియికఁదంద్రివిస
వెనుహంధకారమా | చల్లనిచుట్టమోదుపురసాలమనెచ్చెలియైన

చెలియరొయిట్టిసాధుపయి నేయకు వేయిటు భదబాధనల్ ॥ ౧

పరకీయాస్వాధీనపతిక ॥ చ ॥ నిలయమునన్నిజాంగనలునీరహాయతనేత్రలందియల్ ! ఘలుఘలుఘలుఘలుమనఁగంకణరూఢాణరూఢాణత్వైలంగగా ! వలచినవారలుండియునువల్లభుచూపులదేమొసాపయిం ! దళగపుహర్ష్యకోమలవితదిక సభీజనసమ్ముఖంబునక ॥ ౨ సామాన్యాస్వాధీనపతిక ॥ మ ॥ కలరింటింటనుధాసముద్రలహరీకల్లోలలోలేక్షణల్ ! వలపుల్లీరవిభుండువన్నధకలావ్యాఖ్యాత్రినంచున్ననుం ! బలుమారున్నుతి నేసిరత్నములతోపైపైధనంబిచ్చుచుం ! చలగంఢేమివిచిత్రమోచెలితనుంవామెచ్చరాదెంతయుక ॥ ౩ ॥ ఇది కేవలస్వాధీనపతికాలక్షణంబగుప్రథమకుసుమము ॥ చ ॥ అప్పడుప్రియుండురాగలఁడనిసురతసామగ్రీసన్నాహంబుజేసితానలంకరించికొని యెదురుచూచునదివాసకసజ్జికమనొరధసభీపరిహాసదూతికాక్షిపత్నభోగ్యవస్తుసంపాదనమాగకవిలోకనాదిచేష్టలంగలదియగు సల ॥ ౧ ॥ ముగ్ధావాసకసజ్జిక ॥ మ ॥ చెలియల్లారముగూర్చుచున్వీరినరుల్లేకూర్చుచున్నానెదా ! నెలమిందీపములందునింపుచునిజాభీష్టానురూపక్రియల్ ! వెలయింపంగనవోధసన్నితయునైప్రీడాకులాపాంగయై ! కలయంజూచివిభుండువచ్చుతెరువుంగాంచుంజలన్వీడియై ॥

మధ్యావాసకసజ్జిక ॥ చ ॥ చెలులకునేర్పుఁజూపుగతిఁజిత్రిమువైతగగూచికహరముల్ ! సొలపులుమీరఁజిత్తరువుఁజూచినలీలలఁజూచుమాగకముం ! గెలనసభీవిభూషణజిగీషసుదాల్చునుసూత్నభూషలీలలనచరిత్రఁగగ్గైసిహళాహళినవ్వెనురుండునెమ్మదిక ॥ ౩

ప్రౌఢావాసకసజ్జిక ॥ ఉ ॥ పొందుగమేనసామ్మలిడిపూనికధూపితసేలవేణియై ! చందనకీటికాముకురజాలముతల్పముచెంతఁజేచిక

తా|నందముమీగదేహరుచిహేమసుమావళిమేలుకట్టుగా | నిండుని
భాస్యచూచుకడునింపుగనాథుఁడువచ్చుమాగఁమున్ || ౪

పరకీయావాసకసజ్జిక||మ||లలిగానత్తనునిద్రపుచ్చివడిజల్లంజేసిదీ
పంబులం|గెలనన్నాధకపోతపోతరతిసంకేతంబుగాపల్కుచున్|ల
లితావత్తితపాశ్వఁయైచెలికపోలాలోలతాటంకయై|చులకలాచ
ధుఁడువచ్చెనేమొయనిచూచున్నయ్యహస్తంబుగన్|| ౫

సామాన్యావాసకసజ్జిక||చ||వెరవునజంటరైకముడిపీడ్చుటకుంగ
రకంకణంబులుం|హరువుగమోవియానుటకుహారముగుబ్బులఁగేల
నంటగా|మురువగుఁగాంచికాగుణముముచ్చటలూరగవాఁకాంత
తా|సరసపటీరసారఘనసారములందునుగోర్కెమీరగన్||౬||ఇది
కేవలవాసకసజ్జికాలక్షణంబగుద్వితీయకుసుమము||వ||సంకేతస్థలం
బునకింకంబతిరాడాయెననిచింతించునదివిరహోత్కంఠితలరతి
సంతాపవిజృంభణదేహకార్యకంపరోదనంబులంజెలులతోదన
దుఃఖమునుంజెప్పకొనుటంగలదియల్|| ౧

ముగ్ధావిరహోత్కంఠిత||కా||ఎంచన్నాపతిరాడదేమొమరియే
యేణాక్షితోఁగూడెనూ|యంచుంజింతిలునెచ్చెలిన్నుడువదెంతై
నంగడున్సిగ్గున|న్నించునైచ్చనియూర్పులంజకితదృష్టిరేజయెచూ
డదుం|గించిత్పక్షవధూకపాండురుచిబెక్కిల్లన్వహించున్వడిన్|| ౨

మధ్యావిరహోత్కంఠిత||చ||పిలువకఁబోదునెచ్చెలియిప్పివిన
మార్గతమిస్రభీతిచే|నిలిచెనొకాకయొక్కనవసరజగంధిఁచిక్కె
నొయనిం|గళవళమందిబాష్పములుగ్రమ్మగనుండులతాంగికణం
సం|చలితసువణఁజైతకరజంబులుకన్నులరాల్సెపంబునన్|| ౩

ప్రౌఢావిరహోత్కంఠిత||ఉ||తల్లివినపెరాత్రియికఁదండ్రీవిన
పెనుహంధకారమా|చల్లనిచుట్టమోదుపురసాలమనెచ్చెలియైన

కుంజమా! వల్లభుఁడైనమాధవుడువైఖరిగానిటకేలరాదునా! తల్లడ
మెల్లదీరనదితథ్యముగావివరించిపల్కరే॥ ౪

పరకియావిరహోత్కంఠిత॥ చ॥ వనములనిల్చితిన్వలదవారికణం
బులఁదానమాడితి॥ న్ననసిజపూజజేసితినిమాటికిగమ్మనుపూలరాత్రి
నే॥ ననువుగజాగరవ్రతమునందితినిగ్గునుదానమిచ్చియీ॥ ఘనశప
మాచరించియునుకాంతుడుఁరాఁడికనేమిసేయుదు॥ ౫

సామాన్యావిరహోత్కంఠిత-

ఉ॥ కాంతుఁడురాడిదేమొయొకకామినిఁజేరెనొకాకయంచు
దాఁ॥ జింతయొనర్చుచుం బెదరుచిత్తముతోఁఘనబాష్పధారనే॥
త్రాంతమునందుజాల్కొననఖాగ్రములన్వెలివారజిమ్మియి॥ త్యంత
ధనాభిలాషవెలయాలుదిశల్లసుఁగాతరాక్షియై॥ ౬

ఇది కేవలవిరహోత్కంఠితాలక్షణంబగుత్యతీయకనుజము-

వ॥ సంకేతస్థలంబునవంచించుబడిపతింగానకచింతించునదివిప్ర
లబ్ధ- అత్యంతపెదననిట్టూర్పుసఖిజనులందూరుకొనుటవిరహపడుట
కన్నీరునించుటమూఢిఁజ్లుటమొదలగునవస్థలంగలదియల॥ ౭

మృగ్ధావిప్రలబ్ధ-

చ॥ చెలియొలతప్పువాసవగజేసినికుంజముఁజేరియచ్చట॥ నైల
కొనినాధులేమిగనినిల్చియునిల్వకఁదతరంబున॥ స్థలితమదభ్రమ
ద్యమిరలాస్యచమత్కృతులుప్పత్తిల్లగా॥ సొలపుఁచిసాళిచేఁబెదరు
జూపులఁజూచెనవోధచెంఱల॥ ౮

మధ్యావిప్రలబ్ధ-

చ॥ పరువడినాలతాంగియెడబాటగుగేళిగృహంబుజేరియె॥ వ్యరు
నటులేమిఁజూచిననువాతెరయూర్పులగఁదూవారగా॥ నరకొరసొ
క్కుమాటవగలర్థవికస్వరలోచనద్యయం॥ బరమొనపఁటమొక్క

మడుపచ్చపడందగనిచ్చెనివ్వెరక॥

3

ప్రేమావిప్రలబ్ధ-

ఉ॥ కాతరశంబరాయతవికన్వరలోచనవచ్చికున్వసం కేతగ్గ
మాంబుగాంచిరుష కేతనుధూతాతయుండలంచితా । దూతికనం
పదయ్యెఁజెలితోననదేమియుజూడచెప్పరిన్ముగజెతమారహర
బ్రోవపెనన్ననిసేనెంగీతనత్ర॥

౪

పరకీయావిప్రలబ్ధ-

మ॥ నలియందైర్యభుజంగమస్తకమునంటనైట్టికూలంకషోజ్య
లలజ్జానదిదాటియుంగులఘనధ్వాంతంబుఁజేబట్టియుం । అనా
ధుంగనలేరనీరదముగజిఁపంగజూచెన్నహం । కులయైకాంతక్య
తాంతమత్తమహిమాఘోషంబుగానెన్నుచుక॥

౫

సామాన్యావిప్రలబ్ధ-

చ॥ సరసులగోష్ఠివంచనలుసల్పుచునుండెడువారకాంతయఁ
బరువడిదూతిచేఁగపటభాషలవంచితయయ్యెనేనితా । విరిగినాన
టచ్చమరవీక్షలనింపుచుంబల్లవాళితో । గెరలుచుబుప్పదంభము
నకేళినికుంజమునవ్వెనింపుగక॥

౬

విదికేవలవిప్రలబ్ధాలక్షణంబగుచతుర్థాకృతుమమ-

చ॥ అన్యోపభోగచిహ్నంబుతోవ్రాతఃకాలంబునవచ్చుబలింగని
కోపించునదిఖండితఅస్ఫుటాలాప చింతాసంతాప నిశ్వాసనిరేద్య
తూష్ణింభావాదిచేష్టలంగలదిఅల॥౧॥ముగ్ధాఖండిత॥

ఉ॥ చెన్నుగనీయెదంగలశచిహ్నమిదేమనియేమియైనదా । నె
న్నికమీరగానడుగనిచ్చెదనంచునవోధసంతట । స్తన్నసజేరిచుచ్చు
వగమచ్చితచ్చనమీరఁజేతులం । గన్నులంగప్పిముచ్చటకుగాననె
వల్లభుడింగితజ్ఞుఁడై॥

౭

మధ్యాఖండిత-

చ॥ కులుకుచి సాశినిబృలవుగుబ్బలరొమ్మనపోటునీటుల । న్వ
లపులుమీరు బ్రాణభవతుముఁగ నెనివేడియూర్పులం । ౨౭౭౭౭౭
సంపదేమియునుబల్కుదుత త్తరమందిజేకువ । స్తలయజగంధివేగ
ముఖమజ్జనరీతులనాడెబాష్పముల్ ॥ ౩

ప్రాధాఖండిత-

చ॥ పరసతిఫాలకుంకుమముఫాలమునంటిన నాధుజూచియుం । బ
రుషములాడదూర్పునెగ బారగఁజూడదుమోమువాచిచి । త్తరువు
మెరుంగుబాస్తుయనఁదన్విప్రభాతసుమంగళంబుగా । హరువుగజే
టిచేసిలుపుటద్దముఁగైకొనినూపెనేర్పనన్ ॥ ౪

పరకీయాఖండిత-

ఉ ॥ సారసనేత్రియొత్తిలినసఁదిటిదండలనెక్కువేడ్కలం । దీ
రగునాధుకంఠముఘదెల్లముగాగనియస్యభీతిచే । సారెకురూక్షవా
క్యములుసల్పదువ్వాల్సనగోటిమీటులం । దూరమనక్షేలంగునలదూ
తిమొగంబునఁజిమ్మెఁబాష్పముల్ ॥ ౫

సామాన్యాఖండిత-

చ ॥ గురుతుగనీదువతుమునగుబ్బలప్రాటుకనంగనయ్యెనే । పె
రవునజూచివత్తమనువేడుకకిచ్చినసొమ్ముదక్కనీ । విరవుగనింకనే
మయిననిమ్మనుచు న్వెలయాలునాధునిం । గరములబట్టితోనెఁగదు
గంకణనాదములుస్లిగన్ ॥ ౬

ఇదికేవలఖండితాలక్షణంబగుపంచమకుసుమము-

చ॥ కోపంబునంబుతినిలువెడలించిపిదపంబుచ్చాత్తాసంబుచేవ్యధ
జెందునదికలహంతరితప్రమముపరితాపమునిట్టూర్పునమ్మెదవేదనా

ప్రేమాపంబులంగలయది-

౧

అలముగ్ధాకలహంతరిత-

చ॥ వెనుకొనిప్రాణనాయకునివేడదుసిగ్గుననా ప్రహసభే । జనములతోడనేమియనునన్నలదెల్పుదుచందనానిలం । బాసరగవీరమిక్కిలినవోధవిమూఢతరాంతరంగయై । చినుకునపొంగబాష్పములఁజిమ్ముచునుక్కుగృహంతరంబునక॥

౨

మధ్యాకలహంతరిత-

చ॥ తెలివిడిగానభేతతికెచ్చకఁదీరదుదుఃఖమెంతయుం । దెలిపెదనన్ననామనముదిగ్గునసిగ్గుననెగ్గులాడెడు । న్వలనికనెట్టులంచుఁదనవల్లభుతోఁగలపించుచందముం । బెలులకుఁదెప్పఁజెరియువచింపదుగానమితోత్తమాంగయై॥

౩

ప్రౌఢాకలహంతరిత-

సౌలయుచునేత్రమామిగులఁజితమఁదగనేలనయ్యయో । పలుమరువాగ్విరోధమునుబన్నితివేమిటికెకరాజ్ఞమా । చలముననొరసజ్ఞయొకసక్తేముగాఁగలపింపనేటికీ । వలనుగదైవధృష్టులగువారలరుంగరుగాహితార్థముల్॥

౪

పరకేయాకలహంతరిత-

చ॥ పొలిసెనుచైర్యపఁతముడివోయెనులజ్జయుగడ్డిపంచలై । కలగురుపుల్లఘత్వమునుగాంచిరితాపినులెల్లఁగాల్వలై । యలవడేనేమనొజ్జుకొరకట్టివిభున్దీలేకఁబొమ్మనక॥ వలసెనుకోపమందబలవంతుఁడుగాఁడెవిధాతయేరికి॥

౫

సామాన్యాకలహంతరిత-

చ॥ ఎడనెడరాసులైధనములెవ్వనివల్లగృహంబుజేరునా । పెడవిలురాజులట్టిఘనపీరుడుప్రానిబంటువయ్యనా । దడయకనట్టివా

తనొకతప్పుచునేచకఁబొమ్మటంటివాఁ | పెడతలనుండుగాయవతి
బృందముకెల్లనుబుద్ధియొన్నగఁ ||

ఇదికేవలసామాన్యాలక్షణంబగుపక్షకునుమమ-

వ || పతిదేశాంతగతుండైయుండవ్యథలంజెందునదిప్రాప్తిత
భర్తృక-వశావస్థలంగలది || ౧ || అలమ్మగ్గాప్రాప్తితభర్తృక ||

ఉ || కేవలదుఃఖమందియుసభతతితోవచియింపసోడుదా | చైవ
లశయ్యజేసియునుపైఁపదుసిగ్గునఁబవ్వళింపగా | నావలగగ్గదస్వర
మునందదుచిందదుబాష్పబిందువు | ల్భావజఁడయెరుంగనలభా
వావహించుదురంతతాపముల్ ||

మధ్యాప్రాప్తితభర్తృక-

ఉ || చీరెయుమున్నుకట్టినదిచేతులనెప్పటికంకణంబులే | తీరగుడ
త్నకోటియువతీమణిరొమ్ముననున్నదేకదా | భూరిమదాళియుంకర
ణపూర్ణఁవసంతమహోత్సవంబులుక | పేరుగఁదోచెనన్నియును
వంతలకాఁణమేమిత్తేప్పే ||

ప్రాధాప్రాప్తితభర్తృక-

చ || మురువుచెరలగుదమ్మినునుమొగ్గలదండలుముత్రపున్నరు | ల్ప
రువడిరత్నకాంచివిభుపైసముతోఁడఁగూడియక్కటా | యొరప
గునాడియైననికనున్నదొశదొయటంచుజూడగా | వెరపునసందిదం
డలతిపేగమెచేరెనుపాణిమూలముక ||

పరకీయాప్రాప్తితభర్తృక-

ఉ || అక్షయొసంగునీరజములంటదుకన్నెచునైగజూచుదా | నిత్య
ప్రాణధారణకునేమగుసోయనితోడికోడలుం | ఒత్తుగమాటలా
డజెలిపల్కులకుత్తరమిచ్చునాక్షతో | చిత్రటివేడియొప్పుచున్నీతిలి
చిత్రముతత్రరింపఁగఁ ||

సామాన్యప్రోక్షితభర్తృక-

చ॥ విరివిగ గాననావిరహపేదనచేసగు శ్రమలెంచిన! త్వరగతి
గాంతుఁడేమగుడవచ్చినవార్థములియగోరుదా! మరికనుదమ్ములన్నె
రిమిమాటికివాకిటనిల్చి వెక్కుచుం! జిరముగ బాష్పబిందువులఁజిందు
వరాంగనవెగ్గలంబుగన్॥

ఇది కేవలప్రోక్షితభర్తృకకాలక్షణంబగుసప్తమకుసుమము-

వ॥ తానాయకుననుసరించుటలేక నాయకుండననుసరింపంజే
యుటయైనంజేయునది యభిసారికసమయోచితాలంకారముశం
కానుబుద్ధినిపుణతకపటముసాహసముమొదలగుచేష్టలంగలది॥ ౧

అలముగ్ధాభిసారిక-

మ॥ పరగన్వారిదతాంత్రికుండుతెలిపెంబ్రస్థాననైమిత్రము! నై
రుప్రందూతికలిలదోచెడిమిరానీకంబుర్నిల్లిధ్వను! ల్వరకల్యాణము
మంత్రముల్వలికపాలంగేళిసాంకేతితో! త్రరకుంజంబునుజేరువేళ
యిదిముగ్ధాసిగ్గుచాలింపవే॥

మధ్యాభిసారిక-

చ॥ తెరువులనున్నసర్పములదీకొనివచ్చిననీవదేమకో! గరిమగమ
ద్యుజ్జ్వలకుగఁపముజెందెదువారిధధ్వనిన్! పెరువకధీరవయ్యుఁ
డమివేళలనొక్కతెగాగవచ్చునీ! వరయఁగమద్వచోరచనకావలి
మోమిడదేమిసేసెడన్॥

ప్రౌఢాభిసారిక-

చ॥ గురుకుచభారభీరునవకోమలపల్లవపాతచారివై! పెరవుననా
ధుఁజేరగలపేబుఁజీకటిసందుకేమియో! సరసిజగంధిసూనశరసా
రథిబాహుకటానిరూఢిచే! నొరపగునామనొరధరథోద్ధతికల్గి
యంబదేటికి॥

పరకీయాభిసారిక-

చ॥ అలయభిసారికాంగనలకందరకున్సరియేగణింపఁగా | జల
దమేభానుమండలముసంతమసంబువెలుంగువయ్యదే | కలువలశయ్య
రేపవలుకాననమంగజకేళికాలయో | మలయజగంధిరోవినువిమార్గ
మేమార్గమగుండలంపఁగఁ॥

జ్యోత్సాభిసారిక-

చ॥ జిలుగుమణుంగుగట్టిచిరుచిక్కినిగంధమలందిపూవులం |
గలకలనపునపునచెలగంబలువెన్నెలవేళనాధునిం | గలయఁగజైలు
దేరనలకంతుఁడుమానినిబాణమేయగా | గళవళమందెనన్నజెలిఁ
గనైననెట్లగువంతవారికి॥

దివసాభిసారిక-

చ॥ జనములఁబట్టణాధిపతిజాతరకందరఁబిల్వబంపగా | బెనుగొని
యూగనింటగలపెద్దలుపిన్నలుముందరైనచో | బనిగలయట్లునిల్చి
యెడబాటుగగాముకకామినీమణు | లొకనకొనికేళికుంజములఁ
గూడుచునాడుచుఁబోయిరిద్దరు॥

సామాన్యాభిసారిక-

చ॥ సొలపునోయారపున్నడలుసొమ్ములుమేనఁజలింపమేఖలా |
కలకలరావముల్పైలగఘల్లనియందెలుమోయబైటిలో | గులుకుఁచి
సాళినిబృరపుగుబ్బలయుబ్బులుమీరసొంపుతో | జిలుగుమునుంగుబూ
నివెలచేడియచేరెఁత్రియోపకుంజము॥

ఇది కేవలయభిసారికాలక్షణంబగు

నష్టమకుసుమము-

వ || ముగ్ధలజ్జాప్రధానమధ్యలజ్జామదనసమానప్రగల్భకామప్ర
ధానధీరధైర్యధైర్యప్రధానజ్యేష్ఠస్నేహధిక్య ప్రధానకన్యన్యూన
స్నేహప్రధానతృప్తరతిసంతృప్తప్రత్యప్రయ రతిసంతృప్తప్రత్యప్రయ
తృప్తాకాతృప్తప్రయస్యగూఢచేష్టా ప్రధానముగ్ధవోల గన్యసామాన్య
ధనప్రాప్తిప్రధాన గానప్రవిధనాయికలనుదహరించితినింకంబూర్వ
గ్రంథసంప్రదా యంబునందొమ్మిదవదియగు ప్రవశ్యతృప్తికందెలి
యజేసెదనల్లదితత్త్వణప్రయాణోన్ముఖుండగుపతింగలయది- అదిపతి
సా నిధ్యంబునం బేసిపోషితభర్తృక విరహాత్కంఠిత విప్రల
బ్ధిలయందుం బ్రీయునితోగల హించియవమానింపమింగలహంతరిత
యందునన్యూపభోగ చిహ్నంబులంగనికోపింపమిఖండితయందుగ్ర
హసజ్జీకరణంబులేమివాసకసజ్జీకయందుంబలిప్రయాణంబునివారింప
మిస్వాధీనపతికయందునభి సరణోత్సవం బుకల్గమినభి సారికయం
దునంతర్భావంబుకాదయ్యెనిటులష్టవిధనాయికలయందంతర్భావం
బుకానినంతస్తాపంబుకలిమినంగీకరింపంపలనెనది కాకువచనము
కాతరవీక్షణముగమన విఘ్నోపదశకనమునిర్వేదముసంతాపమున
మోహమునిశ్వాసముబాష్పముమొదలగుచేష్టలంగలది || ౧

అలముగ్ధాప్రవశ్యతృప్తిక-

చ || పదరుచుబాణనాయకుడుపైసముబోయెదనంచుంబల్కి
న! స్పృహతియువినన్ననైకడునుసూరనిమోమఱువాంచియుండగా! బా
దలికమిరనెచ్చెలియపూపొదచాటుననిల్చియిద్దరుం ! బెదరికపుంగి
లింపనెరపెంగలకోకిలకాకలీధ్వనిక || ౨

మధ్యాప్రవశ్యతృప్తిక-

చ || పొలితిరొయిప్పుడూరికినిబోయెదనంచువిభుండువల్కిన!

న్నెలకొనిబాప్పుపూరములనింపడుకన్నులపెచ్చనూర్పదుఁ | వలదని
విఘ్నవాక్యములువల్కుదుత తరమందియ త్తరిం | బలుమరుఫాలముం
దడవెఁబాణినిబ్రహ్మలిపించరింపఁగఁ || ౩

ప్రౌఢాప్రవత్సృత్యతిక-

చ॥ ఒనరినకూర్చితోడవిఘ్నదూరికిబోయెదనంచుఁబల్కిన | న్వి
సుడులతాంగిచేటికినిఁజేమొసంగుచుబోయిరమ్మనీ | మనమునబడు
మెన్నటికిమాపయినుంచుముప్రాణనాయకా | నియెదువింతగాగ
నిదివెంబడినాకుభవాల్లలన్నియుఁ || ౪

వరకీయాప్రవత్సృత్యతిక-

చ॥ మగనిత్యణీకరించిననిమామకున త్తకుదుద్దుఁబెట్టితి | న్నెగడిన
నీతిబానిసినీతయినీవిక జైనమైనహా | వెగటగుఁబాపమిట్లనుభవించి
పకఁదీరునెయిట్టిమేనికిం | దగుదగుమన్నధాగ్నిపరితాపసముద్ధతతి
నవేదలత్ || ౫

సామాన్యాప్రవత్సృత్యతిక-

చ॥ పదరుచునీవీటూరికినిజైనముబోయెదనన్నమాత్రలో | యడటున
మేనువిక్కివలయంబులుజారెనునీదుయుంగరం | బదిరయొసంగినం
గరమునందుధరించెదఁగంకణంబుగా | జెదరగని మ్మటంచువెలచేడి
యదూనెవీటుండునిల్పగఁ || ౬

ఇది కేవలప్రవత్సృత్యతికాక్షణంబగునవమకుసుమము-

వ॥ మరియంబూర్వగ్రంథప్రదాయంబునసమాగచ్ఛత్యతికయ
నియెడపదియవనాయిక గ్రహింపఁబడియెడునదిచేశాంతరగతుడై
యుండితత్త ణంబునవచ్చునాధునింగనిస మ్మాదానందాశ్రవిరాహా
పశాంతులంగలది- సద్యస్స మ్మాదముఱిబ్బరపాటుగగుర్పాటులద్దు
త్రాలోకనముప్రాగ్విగహతాపోప శాంతిస్తీతపూర్వోత్సాహభావ
జముముఖిలసహర్షాశ్రుసిద్ధమసారథా వాప్తులు మొదలగుచేష్ట

లంగలయది॥

అలముగ్ధాసమాగచ్ఛత్పతిక-

చ॥ చిరముగరాడిదేమొయనిచింతిలిమార్గముఁజూచిచూచిమం॥
చిరమునకూరనుండిపెడదేరగవచ్చిననాథుఁగాంచిబి । త్తరికుచకుం
భఘర్తకణధారలఁబాద్యమొసంగినవ్వల । స్విరులనుబూజజేసికడు
వేగఁజనెంబడకింటిచాయకు॥ ౨

మధ్యాసమాగచ్ఛత్పతిక-

చ॥ ఒడవినకూర్చిమూరముననుండియవచ్చిననాథుఁజూచితా ।
గదసికవుంగలింపగమకంబానరించునునింటిచాయఁబో॥ ౩
మునెందునిట్లుభయపక్షకుతూహలనిశ్చితాత్తయై । కడలుచునిచ్చెఁ
గొమ్మజిగిగ్రమ్మినచిత్రరుబామ్మకైవడి॥ ౩

ప్రేధాసమాగచ్ఛత్పతిక-

ఉ॥ కన్నులచిత్తరంబువలిగబ్బిచనుంగవనుబ్బుమోముకున్వన్నె
గనవ్వుకల్గెఁబతివచ్చెనెయిప్పుడదేమిదెచ్చెనీ । సన్నతపూణఁచం
ద్రునకుచల్లనితమ్మికిదావియిచ్చకుం । దిన్ననచిల్కపల్కులకుదీయన
దెచ్చెవిభుండునెచ్చెనీ॥ ౪

వరకియాసమాగచ్ఛత్పతిక-

చ॥ పడకుకయూరనుండిపతిబాసినయానదువీధిబావగా । నెడ
యకదాగవాటమునెకించుకనూరగజేసియింటివా । రుడుగకనాడు
మాటకొకయుత్తరమొక్కటివేరెయిచ్చుచుం । దడవుగఁజూచిమైవి
రహతాపమణించునుఘమఁవారిధి॥ ౫

సామాన్యాసమాగచ్ఛత్పతిక-

చ॥ తడయకనూరనుండిపతిదవ్వులరానెదురేగిబాష్పముల్ । వ
డివడిజిందగల్గదికవార్తలఁగేహముఁజేచిశయ్యపై । నిడిబహుల్ని

స్నేలకొనిబాష్పపూరములనింపదుకన్నులవెచ్చనూర్పదు^౬ | వలదని
విఘ్నవాక్యములువల్కుదుతత్తరమందియత్తరిం | బలుమరుఫాలముం
దడవెఁబాణినిబ్రహ్మలిపింబలింపఁగ^౭ ||

3

ప్రౌఢావ్రవత్సృత్యతిక-

చ॥ ఒనరినకూర్చితోడవిభుఁడూరికిబోయెదనంచుఁబల్కిన | న్వి
నుడులతాంగిచేతికినిసి డెఱుసంగుచుబోయిరమ్మునీ | మనమునబట్ట
మెన్నటికిమావయినుంచుముప్రాణనాయకా | నియెదువితగాగ
నిదివెంబడినాకుభవార్తలన్నియు^౮ ||

౪

వరకీయాప్రవత్సృత్యతిక-

చ॥ మగనితృణీకరించిలినిమామకునత్తకుదుద్దుఁబెట్టితి | స్నేగడిన
సీతిబాసితినిసీతయినీవికజైనమైనహా | వెగటగుఁచాపమిట్లనుభావిం
పకఁదీరునెయిట్టిమేనికిం | దగుదగుమన్నధాగ్నిపరితాపసముద్ధఃప
వవేదలత్^౯ ||

౫

సామాన్యాప్రవత్సృత్యతిక-

చ॥ పదరుచునీవిటూరికినిజైనముబోయెదనన్నమాత్రలో | యదటన
మేనువిక్రివలయంబులుజారెనునీదుయుంగరం | బదిరయొసంగినం
గిరముసందుధరించెదఁగఁకణంబుగా | జెదరగనిమ్మటంచువెలచేడి
యదూనెవిటుంచునిల్పగ^{౧౦} ||

౬

ఇది కేవలప్రవత్సృత్యతికానిట్లుఁబగునవమకుసుమము-

చ॥ మరియంబూర్వద్రంధ్రసంప్రదాయంబునసమాగచ్ఛత్సృత్యతికయ
నియెదువదియవనాయికగ్రహింపంబడియెడునదిదేశాంతరగతుడై
యుండితత్త్రణంబునవచ్చునాధునింగనిసమ్మోదానందాశ్రువిరహా
పశాంతులంగలది- సద్యస్సమ్మోదమటబ్బురపాటుగగుర్పాటులద్యు
త్రాలోకనముప్రాగ్విగహతాపోపశాంతిస్థితపూర్వోత్సాహభాష
ణముముఖవిలాసహర్షాశ్రుసిద్ధమనారథావాప్తులు మొదలగుచేష్ట

లంగలయది॥

అలమగ్నాసమాగచ్ఛత్పతిక-

చ॥ చిరముగరాడిదేమొయనిచింతిలమార్గముఁజూచిచూచిమం॥
చిరమునకూరనుండిపెడదేరగవచ్చిననాథుఁగాంచిబి॥ త్తరికుచకుం
భఘర్తకణధారలఁబాద్యమొసంగినవ్వల॥ న్విరులనుబూజజేసికడు
వేగఁజనెంబడకింటిచాయకు॥ ౨

మధ్యాసమాగచ్ఛత్పతిక-

చ॥ ఒడవినకూర్చిదూరముననుండియవచ్చిననాథుఁజూచితా॥
గదసికవుంగలింపగమకంబొనరించునుంటిచాయఁబో॥ బడట
మునెందునిట్లుభయపడుకుతూహలనిశ్చితాత్తయై॥ కంఠుచునిశ్చేఁ
గొమ్మజిగిగ్రమ్మినచిత్తరుబొమ్మకై వడి॥ ౩

ప్రౌఢాసమాగచ్ఛత్పతిక-

ఉ॥ కన్నులబిత్తరంబువలిగబ్బిచనుంగవనుబ్బుమోముకు॥ న్వన్నె
గనవ్వకల్లెఁబతివచ్చెనెయిప్పుడదేమిదెచ్చెనీ॥ సన్నతపూణఁచం
దునకుచల్లనితమ్మికిదావియిచ్చకుం॥ దిన్ననచిల్కపల్కులకుదీయన
దెచ్చెవిఘండునెచ్చెలి॥ ౪

పరకీయాసమాగచ్ఛత్పతిక-

చ॥ పడకుకయూరనుండివతిబాసినయానదువీధిబోవగా॥ నెడ
యకదాగవాటమునెకించుకనూరగజేసియింటివా॥ రుదుగకనాడు
మాటకొకయుత్తరమొక్కటివేరెయిచ్చుచుం॥ దడవుగఁజూచిమైవి
రహతాపమణించునుఘమఁవారిధి॥ ౫

సామాన్యాసమాగచ్ఛత్పతిక-

చ॥ తడయకనూరనుండిపతిదవ్వలరానెదురేగిబాష్పముల్॥ వ
డివడిజిందగద్గదికవార్తలఁగేహముఁజేచిశయ్యపై॥ నిడిబహుళో

పచారములనింపొనరింపుచు వారకాంతతా! విడుచునురొక్కపున్ను
కుపువేమదిమెచ్చులుసూటిదేరగఁ ||

ఇది కేవలసమాగచ్ఛత్పతికాలక్షణంబగుదశమకుసుమము-

వ॥ గ్రంథవిస్తరభీతిచేసినాయికలకు త్తమమధ్యమాధమత్వంబులువివ
రింపంబడదయ్యెనైననవ్విధ త్రయంబందుంబండ్రితులూహించికనుం
గొనుటనులభంబు- మరియువిశ్వాసంబుకలిగియూరటగాపాశ్వకా
మునందునంచరించునది సఖియనంబరగు నీసఖియలం కరించుటఉ
పాలంభించుట శిక్షించుటపరిహసించుటలగు నీకార్యంబులంగల
యది-అందు॥

అలంకారిక-

చ॥ కులుకుమెరుంగుగుబ్బవయిఁగూరిమినాథునికేల్చెలంగగా!
వలనుగఁబత్రికాంకురమువ్రాయు నెపాసరహస్యవేళనా! చెలువుని
గోరుచున్న మొనజీరినయుల్కిలతాంగియచ్చెలిం! గలువలబంతిచేసి
సరెఁగన్నులనవ్వుచుహుంకరింపుచుక॥

ఉపాలంభన-

ఉ॥ మిక్కిలిగజకసేయుచునుమేఘముభూస్థలి నెల్లచోటుల! న్నై
క్కువవర్షధారలనునింపుఘటింపువిధంబునాతిరో! మక్కువనీపయి
న్నిలిపెమంచిదిమత్పభివైననీవుమే! లక్కణశేషమవ్విభునియందిడ
వైతివిదేమిచిత్రమే॥

చ॥ వనితనికుంజమంగదియువల్లభశేఖరుఁగృష్ణుఁజూడనిం! పె

నయంగఁజూచువేళ విభుడిట్లునుచుంగనగూడుమెల్లన | వైనమున
రఘుంకృతుత్పైరపుండేంట్లునురేలఁబరిభ్రమించుప | జ్ఞనజటులాగ్ర
చంచుపుటచంచలమత్తచకోరయాధమల్ || ౪

పరిహాసిక -

చ || చెలులుదశావతారములఁజిత్రములందులిఖించియిందులో | పె
లనెడుసప్తమాకృతికివిస్ఫుటనామముఁదెల్పుమాయనం | దులతులసిగ్గు
నిగ్గులుకదాంగలిరెప్పలగుప్పళింపగా | జలిబిలిముద్దులేనగవుచేతనె
యుత్తరమిచ్చెనీతయు || ౫

వ || దౌత్యవ్యాపారపారం గతయగునదిదూతియనంబుదూనా
దూతినాయికానాయకులకుసంఘటనంబు నేయటవిగహముదెలుపు
టయీపనులంగలయది || ౬

అందుసంఘటనము -

చ || రసికులుమెచ్చగానిపుడురాతిరియయ్యెనుచిత్తచీకటు | ల్భ
సలకదంబడాంబరవిలాసమునందిశలాక్రమించెన | య్యసమశరం
దూనుత్పలమహాస్త్రమునెక్కిడెయోవతంబుపై | యెసపరిమాటలేల
సమయోచితకృత్యమునిర్వహింపవే || ౭

విరహముదెలుపుట -

మ || సరసీజేతుణకృష్ణదేవవినుమీసత్యంబునామాటమే | ల్పరగగ్రా
ధదశాంతదీపకళికాభావంబునుంజెందెదు | న్నైరయన్నీపువదప్ర
మాణనిరతిస్నేహంబులూరింపుమా | ధరసర్వంబుమహాంధకారర
హితత్వంబందిశీనింపంగ || ౮

ఇదిసఖ్యాదిలక్షణంబగునేకాదశకుసుమము -

గ || ఇదిక్రీమలోకదండరామవరప్రసాదలబ్ధచతుర్విధకవితా

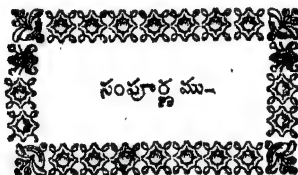
ధురీణభరద్వాజగోత్రపక్షిత్రవేంగళమంత్రీపౌత్రరంగయామాత్య
పుత్ర సత్కవిజన మిత్రకుక విలతాలవిత్ర గుడిపాటివంశ పయః

పారావారరాకాగుధాకర సురతాజికొదండ పత్రిప్రణీతం

తైనశృంగార రసమంజరియందు ఏకోనషష్టిపద్యదశంబు

లుంజతుదశశవచనకేసరంబులుంగలిగియేకాదశకు

సుమంబులచేసురువణించు ద్వితీయగుచ్ఛము-

శ్రీ రస్తు-

శృంగార సుమంజరి - తృతీయ గుచ్ఛము-

క॥ శ్రీరంగ ధామనఖిల! స్తారితమకరీకలాపధగధగితమహం!
భోరుహకుట్టలయగుమా! శ్రీరంగేశ్వరియభీష్టసిద్ధతాసంగు॥౧
వ॥ శృంగార సుమంజరి కునాయి కానాయకులరువురునిరూపింపం
బడందగిన వారైయుండుటనింక నాయక లక్షణంబు దహరించెదనం
దునాయకులు- పతియుడేపపతియు వైశికుండనంద్రివిధులగుదురెట్లన
నిధ్యుక్తప్రకారంబునందానిగ్రహణంబొనర్చునతండుపతి॥ ౨

అలపతి-

చ॥ సరససుధాకణంబులనుచల్లగఁజెందుముచందమామపై | నె
రయభణితపత్రములనీడగ నేయవదేలవాసుకీ! వరసురవాహినీజలల
వరిబులఁజల్లుముమార్గమెల్లెడం | దురుసగునెండచేగిరిజత్రోవను
క్రాంతివహింపకుండఁగ॥ ౩

వ॥ ఈపతిఅనుకూలుండుదక్షిణుండుధృష్టుండుశతుండునశజతు
ర్విధుడగు నెట్లనబరాంగనాపరాజ్ఞులుండైనర్వహస్వీయానురక్తుం
డగువాడనుకూలుండు॥ ౪

అలయనుకూలుండు.

చ॥ వసుధమృదుశ్వయెందుదినవల్లభతైత్యము జెందుమాగ
మా! వెసలఘువృత్తినింగనుము స్వేదమణించునమీరచెంతనే! పాసఁ
గుముదండకావనమపొమ్మెడగాగిరింద్రనీతయిం | వెసగఁగన
న్నుగూడితరియింపుమఁగానకువచ్చుచుండఁగ॥ ౫

వ॥ నాయికాకదంబుంబునందు సహజసమానురక్తిగలవాడుద

క్షీణుండు॥

అలదక్షిణుండు-

ఉ॥ ముందటనున్న మన్నభవిమోహనలోచనలెందగేనినే! నిందరి
యందునక్షియగమేక్రియనిత్పదనంచునెంతా! సందమమీరమిలి
తద్యగంచలుండైమధుసూదనుండునిం! పొందగమేనంగ్రొంబులక
లూరంగనిత్పదరస్తితాన్యుండై॥ 2

వ॥ నిశ్శృంగకంబుగానేరంబానవికాయనాయికచేబరిహరింపంబడి
యుభయంబొందకమరలిప్రియంబులంజెప్పెడువాడుభృష్టుండు॥ ౩

అలభృష్టుండు-

చ॥ విరివిగదారహకములుపేయుచువాకిలిపెళ్లగొట్టిన! స్థరిమవి
భుండుదూరమునంగన్గెనుచుండెనుశయ్యచెంతలం! గరవలయంబు
నేపెదుకగ్రక్కునందాపెదుకంగవచ్చెనే! బరువడిదిట్టినన్నగుడం
బాశ్వకమునంబవళించెనెచ్చెలి॥ 4

వ॥ కాంతలయందుకపటంబానర్చువాడుశత్రుండు॥ ౫

అలశత్రుండు-

చ॥ విరేసరికొప్పనందురిమివితగంగస్తురిబొట్టమర్చియు! స్వరసత
హారముత్పరిపిసమృతిగామినివిశ్వసించిన! స్వరువగుగాంచికాగు
ణమొయారముగానవరించుచాయగా! వెరవునంగేలకబోకముడిపీ
డిచెబిత్తరితత్తరింపంగన్॥ ౬

ఇది శేవలపతిలక్షణంబగుచిరభావకునుమము-

వ॥ ఆచారహీనుండగువాడుఉపపతియగు॥ ౭

అలయుపపతి-

చ॥ మేలగెడుశృంగచేతననిమేషతంజూడగరాదువేదుకన్! వల
యనివాదభీతినుఖవైఖరిగొగిటజేర్పరాదుగా! కులుకుమెటుంగుమో

విఁబలు కుమ్ములు నేయఁగ రాదు నెమ్మదిం । గలమణితమ్మగ్గదవ
కాంతునిపొందొక పొందెయింతికిన్ ॥ ౨

వ॥ ఈయుపపతికనుకూలదక్షిణధృష్టశరత్వంబులుగలవందుశరత్వం
బునియతంబు- మరియొకకలవేళ్ళోపభోగరసికుండువైకికుండు॥ ౩

అలవైకికుండు-

చ॥ నెలకొనికొంచెకింకిణిఘటిల్లనిమ్రోయగఁగంఠపాళికం । దలగ
కవంతకూగిబకదారిరవంబులుకుల్కుఁజూపులం । గలయబెడంగుఁగ
న్నొమలొకానొకటైనచలింపసొంపున । నైలగెడువారకాంతగతి
మెచ్చెదనేవలరాజుసాక్షిగన్ ॥ ౪

వ ॥ ఈవైకికుండు తమమధ్యమాధమభేదంబులంద్రివిధంబులం
గలవాడు - ప్రియకెంతకోపంచైనన్దరిమరియపచారంబులొనర్చు
వాడు తమమందు॥ ౫

అలయు తమవైకికుండు-

ఉ॥ కేకరలిలనింతికనుకెంజిగిజూచియుఁజూడనట్లుగా । పైకొని
మాటలాడదునుపంతుగనవ్వదుజూడఁడెవ్వరిం । దీకొనిశయ్యఁజేరి
మునుతీరునఁగాంతకుపిడమీయగా । నాకుమడంచువంతగనుహార
ముఁగూర్చునతోత్రచూంగుడై॥ ౬

మధ్యమవైకికుండు-

చ॥ అగడునహాస్యలాస్యపరిహాసముమానివిలోచనాబ్జము । బ్రిగు
లఁగఁజోణమైనఁగనిమెచ్చుచుగుబ్బలఁబుత్రికాంగముల్ । వగవగరి
తిమేనికినివైఖరిమాపటివేళఁబెట్టుచున్ ॥ సాగనులఁజూతుగాకయ
నుచున్నిలిచెన్నిలయాంగణంబునన్ ॥ ౭

వ॥ లజ్జాదయాభయంబులువజ్జిఁచికామక్రీడలయందుకృత్యా
కృత్యవిచారంబునేయనివాడధముండు॥ ౮

అలయధమవైకికుండు-

ఉ॥ న్యాయములజ్ఞయంగరుణనమ్మికకోపభయైకతేజమిం । తే
యెడజూచినన్నదిమెకించుకసెంచకఁబుష్పకోమలిం । ఖూయకఁగం
దజేయభరపాకవిచక్షుణుసెందుగాంచిన । స్మాయరెవైకికాధమకి
రోమణిఫిడనిపౌరకామినుల్ ॥

ఇదియపపతివైకికులలక్షణంబగుద్వితీయకుసుమము-

వ॥ మానిచతురులుశతాంతర్భావులు॥

అందుమాని-

చ ॥ మనముమహేంద్రవజ్రమగుమాటలుతీయనితేనెకోటలె ।
సనిచెలివల్కుఁగోపముసనచ్చటనిల్వకఁబోయివల్లితా । ననువుగవ
చ్చియుంబ్రియములాడకనావలిమోమునేయునా । ధనిపయివ్రాలెదై
న్యగతితోపగనింతికటాక్షభావముల్ ॥

వ॥ వాక్చేష్టలవ్యంగ్యముగలవాడుచతురుడాచతురుసకువచన
వ్యంగ్యసమాగమముచేష్టావ్యంగ్య సమాగమంబనిరెండులక్షణంబు
లు॥ 3॥ అందువచనవ్యంగ్యసమాగమము॥

ఉ॥ ముద్దియరోభయంకరతమోఘసకూటజటాలమైనయీ । య
ద్దమరేయివేళలనుమహావనవాటికివాహినీతటికె । హద్దిరయొంటి
బోయెడవెయక్కటతెల్పవెయేమివితనే । యొద్దికమీరసికునెవరో
తగినట్టిసహాయమెన్నఁగకె ॥

చేష్టావ్యంగ్యసమాగమము-

తే॥ గీ॥ ఎత్తెగాఁడొక్కబంగారునిమ్మపండు । కరజములనెత్తనో
కవితమారువుమీర । మందిరద్వారరచితార్కమండలమున । బిందు
వొనరించిచనియెఁబూజేకందువదన ॥

వ॥ పోషితపతిపోషితోపపతిపోషితవైకికుండనంబతిత్రయం
బుపోషితశ్యమొందు ॥

నందుప్రాప్తితపతి.

ఉ॥ నెమ్మియిరుల్గు రుత్నేరులునెమ్మెగవద్దమకన్నులఁటిమాత
మ్ములుమాటలౌయమృతధారలుగుబ్బిఱిదోదుగుబ్బిలా | యెమ్మెలరం
భలూరుపులుయెవ్వతెకవ్వనితాళిరోమణిం | గ్రమ్ముకరొమ్ముపైనిడ
కఁగఁతునితాపముతాంతిబాందునే॥

ప్రాప్తితోపపతి.

మ॥ జలకేళీకుతుకంబునంజనుచునిచ్చనైంటనేనొంటిరాఁబులు
కల్లుబ్బలనంకురాగ్ధణమువైపొంగారఁగాజూచితా | కలితాంతస్మిత
దృక్తరంగితచమత్కారంబులంజాణయా | చెలినన్నుండనసొమ్ముజే
సికొనుటల్చింతించెదన్నెమ్మదిక్॥

ప్రాప్తితవైకికుందు.

చ॥ కులుకునొయారపున్నునుఁగుఁగొంగరజారగగుబ్బలుబ్బగా
సొలపులుమీరఁగాగొసరుఁజాపులఁజూచుచురాజకీధిలో | మెలఁ
గుచుగిల్కుగిల్కుమనుమెట్టెలమెట్టరివారకాంతమై | చెలువుగగా
ననామదనచేష్టలనెప్పటికిందలంచెదన్॥

అభిజ్ఞాంధురసాధానుండు.

చ॥ పొలతిరొయెవ్వరుంగననిపూవులతోటకునెంటిఁబోయితి
నొలపునభావగర్భముగఁజూచితివీడెములీడులీలగా | బలిమినిగుబ్బ
తేర్పడఁగఁబయ్యెదజూచితిసేమిజేసిన | న్నెలమినినింగితంబెరుగ
జేమిటవానికెరుంగజేసెదన్॥

వ॥ సఖియుంబొలనాయికంబరిహసించువాఁడుపరిహాసకుండు.

ఈశ్రియప్రియకృతపరిహాసము.

చ॥ చలమునజల్గుజేసిబామనైగలజూపినమీరునెచ్చెలు | వ్విలిచిన
మాటలాడననిద్రమనుగృష్ణుండుకేరినవ్విసం | గులుకుమెటుంగు
మోచిపలుగ్రమ్ముచుచుక్కులనుష్టులింపఁగా | నెలకొనిరాధనీత్యు

కులనింపుచు మోములు వాంచెసిగ్గునన్ ||

౧౧

వ || అవస్థాభేదంబులు నాయికలకు గల్గునట్లు స్వతస్సిద్ధంబుగా ననుకూలదక్షిణాభ్యుపేతులగు నాయకులకుంగలుగ నేరవు-విప్రబద్ధఖండితాదిభేదంబులంగీకరింపంబడునవి గానెన్నంబడుగానియెసాం ప్రదాయంబులుకావు - మరియు నైక్క-ప్పడువ్యత్యాసముగాగలుగంగ జెప్పిననదిరసాభాసంబగు ||

౧౨

ఇదిభృతీయకుసుమము-

వ || మరియు నీ నాయకులకు పీఠమద-విటచేటవిదూషకులననర్హన చివులునలు పురుకలరందుకుపిత స్త్రీప్రసాదగుండుపీఠమదుండ ||

అలపీఠమదుండ-

ఉ || మానముమానకున్నంగడుమంచిదిమాటలు దైన్యమందనీ! పూనిక నీదుమేనొరసిపోమిపరీమళలీల జెందగా! మానితఘూణితాక్షివయిమక్కువ నెవ్వనికోపగించితో! వానితపఃఫలంబునకువందన మేనెనరింతునిత్యమున్ ||

౧౩

వ || కామతంత్రకలాకోవిదుండువిటుండు ||

అలవిటుండు-

మ || ఇదిగోవచ్చెను ధాకరుండుపవనుండేతెంచెభృంగీతతుల్లది సెన్నంకృతిమీరసిద్ధరసముల్లానిన్ని జేకూర్చియా! మదనుండేయనవద్యవైద్యుడగుచున్నాన్పంగఁబ్రాణేశుపై! మదిలోనాగ్రహరోగమెట్లునిలుచున్నతద్విరేఫాలకా ||

౧౪

సంధానకుశలుండుచేటుండు-అలచేటుండు

మ || అదిగోవచ్చెను సందనందనుండుదైవాధీనయత్నంబుగా! నిదిగోవచ్చెను రాధకుంజమునక్రయింపొందగానంచుదా! బదటంబంబుచుండేఘోక స్వేదకుచుంబాసీయపానేచ్చగా! గదనెన్నర్చనఖం

దునింపుదనరంగాఁగైతవశాఁగ్రుంతుఁడై॥

వ॥ అంగవికారములచేఁబరిహసించువాడువిదూషకుండు

అలవిదూషకుండు-

ఉ॥ పయ్యెడకొంగుఁబట్టియలభావనుశయ్యకుఁజేనియంతనే! నెయ్యముమీరఁదైకముడినేర్పునవీడుచునంతలోననే! యెయ్యెడనూ విదూషకుఁడుయేఁబెదరంగ నెనఁచెనక్కటా! చయ్యనపేకువం దెలుపుసాహసకుక్కుటకంతనాదము॥

ఇదిచతుర్థాశ్వాసము-

చ॥ తలకొనునట్టిలేజెమటస్తబ్ధతయుంబుల కాంకురంబులుం! బుకులఁదోచునట్టిస్వరభంగముకంపనమున్వివణాముం! బలుమరు బాష్పముంబ్రళయభావమునుండగునట్టిలిలలే! యలవడుసాత్వికో నయగుణాష్టకమైకవిసమ్మతంబుగ॥

సాత్వికోదయము-

చ॥ పలుమరుగద్గదస్వరముపాండిమచెక్కులమేనబుల్కులుం! బలుచనమోవిపైగనులబాష్పముగుబ్బలఘర్తపూరము! త్నైలకొనునెన్నడన్దడతనెమ్మదిలోఁబ్రళయంబుగాంచియీ! చెలిపురవీధిలోరసికశేఖరురంగునిజూచెనేమకో॥

వ॥ రసస్థాయీభావంబునశృంగారంబుసంభోగవిప్రలంభభేదంబునఁద్వివిధంబగునందుసంభోగశృంగారము-

చ॥ గగనమునంచలించెధరకంపముఁజెందెనుజారెమేఘము! ల్నిగులగులాదులింబొడలెమీరఁగనాడెనురాపగోర్తిక! త్నైగడికపోతముల్వికెనీటుగనల్లలనాడెఁజంద్రుడా! సాగసివరుంబెనంగువెడఁజుక్కులురాలెనుదిక్కులెత్తెడ॥

విప్రలంభశృంగారము-

చ॥ జలధరజాలముతైరయసారెకునీటువచ్చుమార్గముం! గల

౪౦

శృంగార రసమంజరి - ఆంధ్రము-

యఁగఁజూడగోరినతికంతసమీపముఁజేరఁబ్రాణము|ల్యలపునుమీరి
తానెగరివచ్చెదనంచుదలంచియుబ్బున|స్థలరుహపత్నీదంభమునఁజ
న్గవరెక్కలుదాల్చెనద్దిరా|| ౧౨

వ|| ఈవిప్రలంభశృంగారమునకుదశావస్థలుగలపువానివివరిం
చెదక|| ౧౩

తే|| గీ|| తలపులోనభిలాషచింతాత్పృతులును|వెలయుగుణకీర్త
నొద్వేగవిలపనములు|నున్నదవ్యాధిజడతలునొనరులయము|వలపు
ననుబూనునివిదశావస్థలనఁగ|| ౧౪|| ఈయవస్థలయందుసంగమేచ్ఛ
యభిలాషమనంబరగు|| ౧౫|| నలయభిలాషము||

తే|| గీ|| తరుణి నేమీనిలావణ్యసరసియందు|వేడుకునువ్రాతెనామ
నొపీక్షణములు|మనసుఘనమాటనచ్చటమగ్నమయ్యె|జల్కనివి
గానదేలాడెజాపులపుడు|| ౧౬|| సందశనసంతోషప్రకారంబులం
జింతించుటచింత|| ౧౭|| అలచింత||

తే|| గీ|| సారెకును నేనుయూనికుంజంబుచేంత|నలయఁజేసెదనల
కలకంతరవము|వేగరాధకుబాడమునువిభ్రమములు|దూరమలరిం
చునయనాబ్జతోరణములు|| ౧౮|| ప్రియాసంబంధచేష్టాదులజ్ఞాపకము
స్తృతి|| ౧౯|| అలస్తృతి||

చ|| వినుతగుణాధ్యుఁడైనరఘువీరుఁడదేమొవియోగమొందియ|
స్థునముగబాష్పపూరములగన్నులనింపఁడుసూర్పుదాల్పడిం|పొన
రఁగమేనఁగ్రాంబులకలూరిచలింపకనుండుపెల్లనా|జనకనుతావి
లాసబహుసంస్తరణానుభవప్రభావముల్|| ౨౦

వ|| విరహవేళఁగాంతాసంబంధస్తృతియొనర్చుటగుణకీర్తనము|| ౨౧

అలగుణకీర్తనము-

తే|| గీ|| గురుకుచస్పృశమేస్పృశకూర్తిమీర|వెలదిముఖవీక్షణం
దెపోవీక్షణంబు|అంగనాసంగకేళికధానులాప|సమయమేకదసమ
యంబుజాఙులకును|| ౨౨

వ|| కాయక్షేపంబుచేసకలభాగ్యంబులకాహేయంబులనితలంచు

కుద్వేగము॥

౨౪

అలయు ద్వేషము

చ॥ ధరవిషపాలవిత్తగుసుధాంకునిని కృష్ణానందవిజయమున
శాసరోజమదవారణమైతగునివ్వసంతుని న్నయనానందానితన
విశతిపెంతటిపెద్దవైతివో॥ యిరవుగనేమిచేసెదవికింతటికన్నను
జూసనా॥

౨౫

వ॥ ప్రియనాశ్రయించినకల్పితవ్యవహారముప్రలాపము- దీనికం
కరణవికారంబుగావించుటయుత్కంఠయగు॥ ౨౬॥ నలయుత్కం
ప్రలాపము॥

తే॥ గీ॥ రామయపుడఘ్నపీఠినిరాకనున్నె॥ యెవ్వరేమనిరోలేక
ంతమాత్ర॥ మైనమదినిల్చునాయొకనేనునెట్లు॥ శంబరారాతిశర
ధనంతరింతు॥

౨౬

వ॥ బొత్తుకృష్ణసంపాదితమనూవిపర్యాసముచేతనూహింపబడు
యాశ్రితవ్యధావ్యాపారమున్నాదమనంబడునదికాయొకవాచికం
లనరెండువిధంబులయ్యెనందుకాయొకొన్నాదము॥

౨౭

చ॥ ప్రతిఫలితామృతాంకువునుభామముఖంబనియెంచినాయకుం॥
తులితలీలమీరంబరిహాసముఁజేసినయెంతయేనియుం॥ బ్రతివచనం
బులేమిగనిపైదలిమానముఁజెందెనంచునా॥ యతఁడలకాంకితంబు
మునహస్తముచేడడవుంబ్రియంబుగన్॥

౨౮

వాచికొన్నాదము-

చ॥ నెనరునఁబోయితామగుడనేచిఁనచూపులుమళ్లకున్ననె॥
మనమునుబంపనేగియదిమర్లకనింతికధీనమయ్యెదా॥ నెనయఁగఁద
ర్శినన్నగుడనేరనిప్రాణానమీరమున్నదే॥ యనువునకార్యపద్ధతినహా
యమునేయగనేచుఁగనీయెడన్॥

౩౦

వ॥ ప్రియాశ్రయాశాబంధప్రాప్తినంభవంబగుతాపంబువ్యాధి॥

అలవ్యాధి-

చ॥ బాలిక తాపంబు ర్పన్ము | ణాశస్సోనంజ్ఞ చందనంబులు దాట్లు
జూలంగ్గోనా మేనేని | దేలాచిలువలు సున్న మిటునింపెదరె॥

వ॥ విరహ వేదనావికారమాత్రం బెరుంగిన జీముగలయవ స్థజడత॥

అలజడత

చ॥ మెదలిన సన్నపైటయని మేషవినిశ్చలతారకాక్షులుం | గద
కనుండుటంగరముకంకణభావవిహీనరావముం | బెదరనియట్టియ
తికినిజిత్తరుబొమ్మకు భేదమొక్కటే | పొదలికనీదుపేరువినిపుల్క
జూల్కొనుమేన లేమకుక॥

వ॥ దశనంబుస్వప్న చిత్రసాక్షాత్కారంబులం ద్రివిధంబగున
దుస్వప్న దశనము॥

ఉ॥ హారములంగ్రహింపఁదొకహస్తముకంకణమంట దెంతయుం |
గూరిమిమీరరత్నమయకుండలముల్లిరియింపఁడేమకో | యోగయని
న్నరాత్రింగలయందవతంసితకేకిపింఛుండై | చోరుఁడొకండునా
మనముసూరెలు బెట్టెగదేతలోదరీ॥

చిత్రదశనము-

చ॥ పలుమరుమోవియానిమొనపంటనునొక్కుచుంగబ్బిగుబ్బల |
స్వలపులుమీరగోరచెలవంకలదిద్దుచుహస్తలీచే | నెలమినిసీపింజా
ర్పఁడిదియేమనియెప్పటిరీతిఁచితా | పొలతియుభావచిత్రితవిభుం
దగఁజేరువిమోహితాత్మయై॥

పాక్షాద్దశనము-

చ॥ చిరగతినెగ్గులాడకు వెసిగ్గమనంబుచలత్వమొందకే | నెరప
కుమినిమేషమును సేత్రమయించుకతాళుమన్నథా | కరమునవేణు
వుందసరకణావతంసితకేకిపింఛుండై | సురుచిరలీలవచ్చెనిదెచూ
చెదశ్రీధరుండైనకృష్ణునిక॥ ఇదివంచమకుసుమము-

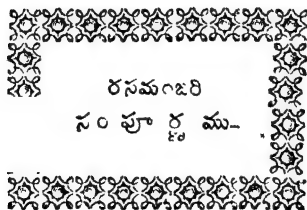
సీ॥ శ్రీరంగసందవరీకాగ్రగణ్యుండువహిమీరుగుడిపాటివంశభా
వుండు । బిరుదుగావరఘంబునురతాణిపేరందిమహితుండౌపేంగళ
మంత్రిపౌత్రు । డతులితుండారంగయామాత్యతనయుండువీరమాం
బానందువృద్ధిగరుండు- సింగనవేంగనశ్రీనిధులనుజులైభాసిల్లుకోడం
డపతిఘనుండు । సరసకవితాచమత్కారసార్వభౌము । డవనిశ్రీరం
గధామదయాశ్రీతుండు । యెలమిరసమంజరినిరచియించెనందు । నల
ఘువైతగుగుచ్చత్రయంబుదనర॥

గ॥ ఇదిశ్రీమత్కొండరామచరప్రసాదలబ్ధచతుర్విధకవితాధు
రీణభరద్వాజగోత్రపతిత్రపేంగళమంత్రి పౌత్రరంగయామాత్యపు
త్రసత్కవిజనమిత్రకుకవిలతాలవివ్రగుడిపాటివంశపయఃపారావా
రరాకాసుధాకర సురతాణి కొండ పతిప్రణీతంచైనస్యంగారర
సమంజరి యందు చత్వారిం శత్రువ్యశంబులుం జతుదశవచనకేస
రంబులుంగలకున్న మపంచకంబుచే నెప్పారు శ్రీతీయగుచ్ఛము॥

౨॥ శ్రీరంగనాయకానవ । నీరజసమపాదయుగముగ్గబూ

జింతు ౯ । శ్రీరంజిలుగసమంజరి । సూరిస్తుతపారి

జాతసుమమంజరిగ ౯ ॥

10873

